

Geraardsbergen ten tijde van Lodewijk XI en zijn rivaal Karel de Stoute

Deel 1: Een rampzalige periode voor Geraardsbergen De abdij behoudt haar invloed en ontvangt hoog bezoek

Ivo MARIEN

Zowat iedereen die met de geschiedenis van Geraardsbergen begaan is, weet dat Lodewijk XI onze stad een aantal malen heeft bezocht en een grote verering koesterde voor Sint-Adriaan, eerst als dauphin en later als koning van Frankrijk. We weten ook dat andere hertogen en vorsten uit die periode onze stad hebben bezocht. Vooral het optreden van Filips de Goede en zijn zoon bij het beleg van het kasteel van Schendelbeke zijn tot op vandaag tot de verbeelding blijven spreken. Maar wie zijn deze vorsten en wat weten we nog meer over hen buiten hetgeen we gelezen hebben in verband met hun bezoek aan onze stad? Hoewel we ons tijdens deze uiteenzetting vooral zullen beperken tot wat Auguste De Portemont en Victor Fris ⁽¹⁾ erover geschreven hebben kunnen we, door alles in zijn historische context te plaatsen, een verrassend ander beeld krijgen dan wat we tot nog toe gewend waren. In deze tweedelige bijdrage gaan we dieper in op de achtergrond van deze historische personages en schetsen we vrij gedetailleerd hun verhouding met onze stad waardoor we een beter inzicht krijgen in de situatie die hier heerste ten tijde van onze Bourgondische vorsten ⁽²⁾.

Een scharniermoment in de Franse geschiedenis

Bij het begin van ons verhaal zitten we nog steeds in de Honderdjarige Oorlog (1337-1453), die gekenmerkt wordt door een lange reeks conflicten tussen de koningen van Engeland en Frankrijk, afgewisseld met perioden van wapenstilstand. Wanneer we bij de jeugd van Lodewijk XI aanbellen loopt de Honderdjarige Oorlog op zijn einde. Lodewijks vader, Karel VII, maakte de meest donkere jaren uit de Franse geschiedenis mee, een periode tijdens dewelke Frankrijk op het punt stond opgeslorpt te worden door enerzijds zijn vazal het opkomende wereldrijk Bourgondië, en anderzijds diens bondgenoot Engeland. Nooit eerder was de toestand in Frankrijk zo somber en uitzichtloos dan ten tijde van Karel VII. Slechts een wonder kon

Frankrijk nog van de ondergang redden en in zijn voortbestaan verzekeren. Net op het moment dat niemand nog wist hoe het verder moest geschiedde het wonder. Niet door de tussenkomst van een groot leider of een machtige bondgenoot, maar door toedoen van een boerenmeisje uit Domrémy, een onbekend dorpje aan de Maas op de grens tussen Champagne en Lotharingen. Een dorp dat geregeld Engelse soldaten over de vloer kreeg die plunderend een spoor van vernieling trokken in de regio. Overal waar ze kwamen veroorzaakten ze ellende, brachten vernielingen aan of staken ze dorpen in brand. Door haar klinkende overwinning op de Engelsen in Orléans (1429) zorgde Jeanne d'Arc voor een keerpunt in de Franse geschiedenis en kon even later de dauphin Karel in Reims tot koning worden gekroond (17 juli 1429). De oorlog

met Engeland was nog niet voorbij maar Frankrijk had zijn trots teruggevonden.

De jonge Lodewijk

Als gevolg van de onzekere tijden in die dagen werd de jonge Lodewijk, zoon van Karel VII en troonopvolger, ver van het koninklijk hof opgevoed te midden van gewone mensen. Als kind heeft hij Jeanne d'Arc nog persoonlijk ontmoet. Zijn leven lang gaf hij de voorkeur aan een burgerlijke levensstijl en toonde hij een afkeer voor de luxe van het Franse hof. In vele opzichten was hij een tegenpool van de latere zonnekoning Lodewijk XIV. Zo was hij erg sober en niet gericht op kostelijke bezittingen of op roem. Voor het verwezenlijken van zijn doelstellingen beschikte hij over heel wat kwaliteiten. Al vroeg zou blijken

⁽¹⁾ () A. DE PORTEMONT, *Recherches historiques sur la ville de Grammont, en Flandre*, Geraardsbergen, 1870; V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911.

⁽²⁾ Voor deze periode steunen we ons op het werk van E. DE MAESSCHALCK, *De Bourgondische vorsten 1315-1530*, Leuven, 2009.

Portret van Filips de Goede (1396-1467) door Rogier van der Weyden (ca. 1450). Filips, ook wel eens de Goede Hertog genoemd, wierp zich op als beschermer van de Sint-Adriaansabdij. Het kon zijn staatsman en vertrouweling er echter niet van weerhouden om Geraardsbergen en de abdij te plunderen.

dat de dauphin een zeer geslepen knaap was met een buitengewoon scherp waarnemingsvermogen waardoor hij precies wist wat hij wilde en hoe hij zijn doel kon bereiken. Al op jonge leeftijd bezat hij een strategisch doorzicht dat hem in staat zou stellen op termijn de grondlegger te worden van de Franse eenheidsstaat en de voorloper van de absolute monarchie die

in Frankrijk een einde maakte aan het feodale stelsel. Zijn langetermijndenken was ronduit briljant, zijn inzichten opmerkelijk en zijn geduld eindeloos. Het waren karaktereigenschappen die zijn latere aartsrivaal Karel de Stoute niet in zich had en die Lodewijk zelfs met zijn eigen vader in botsing zouden doen komen. Geld besteedde hij niet aan kostbare dingen als palei-

zen of aan een grote hofhouding, ook niet om geldverslindende oorlogen te financieren maar veel liever gebruikte hij het om er mensen mee om te kopen. Op een subtiele manier probeerde hij de steun van het gewone volk te verwerven en het vertrouwen van de middenstand te winnen.

Op amper vijftienjarige leeftijd - we zijn dan in 1438 - kreeg hij zijn eerste opdracht toebedeeld die erin bestond de rondtrekkende benden, die de streek tussen Somme en Seine onveilig maakten, een halt toe te roepen. Een opdracht die hij via diplomatie tot een goed einde wist te brengen. Het duurde echter niet lang of zijn vader begon hem te wantrouwen en later zelfs te vrezen toen zijn zoon in 1440 deelnam aan een weinig succesvolle samenzwering van enkele edelen tegen zijn bewind. Van dan af wilde Karel VII zijn zoon dicht bij het hof houden om hem beter in het oog te houden, maar Lodewijk was een prins die zich liever met gewone burgers ophield dan met mensen van zijn eigen stand. Hij had een antipathie voor alles dat met het hof te maken had en zijn afkeer voor Agnès Sorel, de maitresse van zijn vader, was zo groot dat men zelfs vermoedt dat hij de hand heeft gehad in haar dood in 1450. Zijn vader had blijkbaar geen moeite om haar openlijk als zijn maitresse te erkennen. Zij moest uiteindelijk het hof in Chinon verlaten wanneer Lodewijk XI haar het leven zuur begon te maken.

Adriaan Kimpe, raadsman van de hertog

Hetzelfde jaar dat kroonprins Lodewijk een complot tegen zijn vader beraamde, vond er in de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen een moeilijke wissel plaats. De abt Willem van Voorde, die oud en kreupel geworden was, werd al een tijdje onbekwaam bevon-

Portret van de jonge Karel de Stoute door Rogier van der Weyden (1460).

den om nog langer zijn ambt naar behoren uit te oefenen. Hij werd vriendelijk verzocht om zijn plaats af te staan aan penningmeester Adriaan Kimpe, maar dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan. Door zijn vele jaren dienst was Willem in zijn taak vastgegroeid

en wilde hiervan niet weten, zodat men op Filips de Goede, de hertog van Bourgondië, beroep moest doen om het geschil op te lossen. Maar de hertog noch de nagenoeg eenparige verkiezing van Adriaan Kimpe, konden de oude geestelijke ertoe bewegen om afstand te doen

van zijn ambt. Uiteindelijk werd zelfs de paus aangesproken om via een afgevaardigde de benoeming van Adriaan Kimpe definitief te bekrachtigen. De Bourgondische hertog, die veel respect had voor Kimpe, stelde deze vervolgens aan tot zijn raadsman en riep zichzelf uit als beschermer en verdediger van de abdij. Wat dat precies betekende zouden onze stadsgenoten pas ten volle ondervinden wanneer de troepen van Jan van Croy een decennium later onze stad kwamen "bevrijden". Willem mocht beschikken met een pensioen van 300 florijnen maar stierf het jaar daarop.

De spanning stijgt tussen de koning en zijn zoon

1447: terug aan het Franse hof kreeg Karel VII geen vat meer op zijn zoon en stuurde hem ten einde raad naar de Dauphiné⁽³⁾, waar hij zelfstandig mocht beschikken over het gebied en waar hij eens te meer opzienbarende hervormingen doorvoerde. Een eigen parlement, een universiteit in Valence en zelfs het eerste postbedrijf van Frankrijk schreef hij op zijn naam. Altijd trok hij voluit de kaart van het volk dat hem steeds meer steun verleende maar waardoor hij de adel en plaatselijke machthebbers tegen zich in het harnas joeg. Bij de koning regende het klachten van diezelfde adel en de druk om tegen zijn eigen zoon op te treden werd alsmaar groter. Karel begreep dat hij iets moest doen maar hij onderschatte zijn zoon allerm minst. Hij wist dat een militair ingrijpen de situatie alleen maar zou verergeren, daarom aarzelde hij lange tijd om zijn leger in te zetten. De breuk werd pas definitief wanneer Lodewijk in 1451 ook nog eens zonder zijn toestemming met de zesjarige Charlotte huwde, een prinses uit het naburige Savoie. Toch was een

⁽³⁾ De *Dauphiné* was een graafschap in het oosten van Frankrijk dat voordien als de Viennois bekend stond. Tot aan de Franse revolutie was het een zelfstandige Franse provincie. Het kwam ongeveer overeen met drie departementen: Isère en Drôme in de regio Rhône-Alpes en Hautes-Alpes in de regio Provence-Alpes-Côte d'Azur.

daadwerkelijk ingrijpen nog niet voor meteen. De jonge Charlotte vormde voorlopig nog geen directe bedreiging en in Vlaanderen was de Gentse opstand tegen de Bourgondische hertog uitgebroken. Een oorlog die ook in Frankrijk met argusogen werd gevolgd.

De Opstand van Gent (1449-1451)

De omstandigheden van deze oorlog zijn wel bekend. Gent, één van de grootste en machtigste steden in West-Europa, nam hoe langer hoe meer de allure van een stadstaat aan die op de duur een eigen koers was gaan varen en zich zeer weerspannig opstelde tegenover de hertog. Twee gildedekens⁽¹⁾ hadden zoveel gezag dat ze zonder instemming van de hertog zelf konden bepalen wat ze ook maar wilden. Ook het rechtsgebied van de stad Gent besloeg zowat de helft van het graafschap zodat veel inwoners uit omliggende gebieden zich als burgers van Gent lieten registreren zonder daar effectief te wonen. Deze toestand was al langer een doorn in het oog van de hertog die enkel nog om een bede kon vragen. Voor een Bourgondische vorst van zijn standing, die Vlaanderen als de melkkoe van zijn gebieden beschouwde, kwam dat bijna neer op het vragen van een aalmoes. Hij was dan ook vastberaden om langzaam weer greep te krijgen op de stad. De directe aanleiding vormde een nieuwe zoutbelasting⁽²⁾, onmiddellijk daarna gevolgd door een graanbelasting, wat bij de inwoners heel wat kwaad bloed zette. Bovendien stelde hij zijn eigen afgevaardigden aan om de macht van de neringen te beknotten en de lakens opnieuw naar zich toe te trekken, maar dat liep volledig uit de hand. Gent had voordien al

Karel VII uit het huis Valois, was de vader van Lodewijk XI. Als gevolg van de veroveringen van de Engelsen, die daarbij op de steun van de Bourgondiërs konden rekenen, voerde hij slechts het gezag over een beperkt gebied van Frankrijk, maar na het optreden van Jeanne d'Arc won hij opnieuw aan invloed. (Schilderij van Jean Fouquet 1444)

duidelijk te kennen gegeven dat het onder geen beding inmenging van de hertog zou dulden en de ambtenaren, die Filips de Goede had aangesteld, werden dan ook kort daarna vermoord of uit de stad verdreven.

Vervolgens richtte Gent een omzendbrief aan alle naburige steden met het verzoek om geen hertogelijke troepen in hun stad

toe te laten. Indien nodig konden zij ook op militaire steun uit Gent rekenen. Alle steden behalve Ninove, dat economisch van Gent afhankelijk was, weigerden hierop in te gaan omdat zij zich maar al te goed realiseerden dat ze geen partij waren voor het leger van de hertog, zodat de Gentenaars zelf de eerste vijandigheden begonnen. Het hertogelijk kasteel van Gavere werd veroverd en Oudenaarde

(1) Een deken is binnen een gilde de hoogste gezagdrager. Een gilde was een belangenorganisatie van verschillende personen met hetzelfde beroep.

(2) In de middeleeuwen was zout onmisbaar als conserveringsmiddel voor vlees en vis, twee van de belangrijkste consumptiemiddelen uit die tijd. Zout was in tegenstelling tot nu al vrij duur in aankoop en het zout extra gaan belasten was er voor velen teveel aan.

bezet, maar vooral rampzalig voor onze stad was dat een zeshonderdtal geronselde landslieden uit de streek van Zottegem, onder leiding van enkele Gentse gezagsvoerders, Geraardsbergen kwamen bezetten om zodoende de strategische weg van Brussel naar Oudenaarde onder controle te krijgen. Nog net op tijd konden de schepenen tijdens de nacht de stad ontvluchten. Nadien werden de poorten gesloten zodat niemand de stad nog kon verlaten op straffe van verbeurdverklaring van lijf en goed. In Halle aangekomen vertelden onze schepenen de hertog persoonlijk wat er gebeurd was. Die ontstak in woede en bracht het leger van Jan van Croy, de graaf van Chimay en grootbaljuw van Henegouwen, in gereedheid om op te trekken naar Geraardsbergen. De Gentse aanvoerders die merkten dat er onder onze ingezetenen weinig animo bestond om voor hun zaak te strijden, stuurden meteen Walter de Leenknecht naar Gent met het verzoek om zo snel mogelijk met artillerie en manschappen over de brug te komen om de stad te 'helpen' verdedigen, maar nog diezelfde zondag van 16 april 1452 om 15.00 uur verscheen het leger van Jan van Croy voor de poorten van de stad...

De verwoesting van Geraardsbergen (1452)

Van Croy's eigen militie, bestaande uit een driehonderdtal edellieden, was vergezeld van een groot aantal Picarden, door de hertog geprezen omwille van hun loyaliteit. Bij het zien van deze legermacht sloeg de vrees onder de rebellen toe zodat ze bij de eerste bestorming samen met veel Geraardsbergenaars langs de bovenstad probeerden weg te vluchten. In een poging om alsnog het tij te doen keren namen de Gentse aanvoerders, Samson van den Bossche en Gelnoot van Leyns, het heft in eigen hand en in de omgeving van Hunnegem stormden ze op de belegeraars af in de hoop dat

hun heldhaftige optreden anderen ertoe zou bewegen hun voorbeeld te volgen. Maar die steun bleef uit en na een kort maar hevig treffen vonden beide hoofdmannen de dood. Omdat de inwoners van Geraardsbergen het zinloze van een dergelijke opstand beseften, hadden ze tijdens de eerste gevechten al vrij snel de poorten van de stad geopend zodat ze niet als samenzweerders zouden worden gezien. Via de Grotestraat werd de achtervolging op de Gentenaars en hun medestanders ingezet. Bij de Markt aangekomen rustten Jan en zijn bevelvoerders even uit terwijl de inwoners hen met de nodige eer als hun bevrijders verwelkomden. Terwijl zij zich te goed deden aan het voedsel en drank dat hen werd aangeboden gebeurde het onvoorstelbare... Onder de strijdkreet "*Ville gagnée!, tuez tout!*" trokken zijn manschappen al moordend en plunderend door de stad.

Mogelijk herinnerden velen zich nog de belofte van de hertog om te allen tijden de abdij te beschermen, zodat ze naar de kerk van Sint-Adriaan vluchtten in de hoop dat ze daar veilig zouden zijn, maar de Henegouwers trokken zich van deze heilige plaats niets aan en ontnamen de vrouwen en dienstboden hun geldkistjes, braken die open en stalen de inhoud. Anderen werden met het zwaard op de keel gedwongen te zeggen waar ze hun kostbaarheden hadden verborgen. Iedereen die tegenstand bood werd gedood, ongeacht of het nu priesters waren of leken. Sommigen werden achteraan hun paarden vastgebonden en zo over de grond voortgesleept. We stellen ons meteen de vraag hoe zoiets in hemelsnaam kon geschieden? Was er een aanleiding, een provocatie of een daad van agressie van sommige inwoners geweest die de toestand plotseling heeft doen escaleren met de verwoesting van de stad tot gevolg? Waarom ondernam Jan van Croy tegen beter weten in niets

tegen deze tuchteloze bende die onder zijn gezag stond? Moeten we er niet van uitgaan dat de hertog hem de opdracht had gegeven om de stad en haar inwoners zoveel mogelijk te ontzien vermits de gevluchte schepenen hem uitvoerig hadden ingelicht dat Geraardsbergen als het ware gegijzeld werd door de Gentenaars? Op deze vragen zullen we wellicht nooit meer antwoord krijgen. We weten wel dat Jan van Croy, ondanks zijn laffe daden en andere brutaliteiten, niet tot de orde werd geroepen, want ook daarna bleef hij het volle vertrouwen van de hertog genieten.

Omdat de vrees nu bestond dat Walter de Leenknecht, die eerder naar Gent was gestuurd, al met versterking op weg was naar Geraardsbergen, bliezen ze de aftocht nadat ze de bevolking urenlang hadden geterroriseerd. Overvolle wagens met geroofde spullen als schilderingen, voorraden en kostbaarheden namen ze met zich mee en lieten zodoende een verwoeste stad achter. Een onbekend aantal burgers werd gedwongen mee naar Aat op te trekken. Pas wanneer ze daar veilig waren aangekomen mochten de gevangen genomen burgers naar huis terugkeren. Zulk een gejammer en weeklacht was nooit eerder gehoord of gezien in Geraardsbergen, schrijft een kroniekschrijver uit die tijd. De buit die ze hadden gemaakt was zo groot dat de wegen tussen Geraardsbergen en Lessen bezaaid lagen met kleren, wollen lakens, allerlei voorwerpen tot zelfs sieraden toe. Hiermee kwam echter nog geen einde aan het lijden van onze stedelingen. Terwijl de inwoners nog niet bekomen waren van de verschrikkelijke ramp die hen was overkomen en net wanneer de vrijgelaten gijzelaars uit Aat waren teruggekeerd, kwamen nu ook de Gentse hulptroepen aan. Nog voor ze de stad betraden waren ze blijkbaar al op de hoogte van het 'verraad' dat onze inwoners hadden gepleegd en van de vermeende

bijstand die ze de vijand hadden verleend met alweer een nieuwe wraakactie tot gevolg. Opnieuw werd de reeds berooide bevolking, daar waar het nog kon, beroofd en koelden ze hun woede met het in brand steken van vele gebouwen.

Toen ze vernomen hadden dat de archieven en stadsprivilegiën in de Dierkosttoren waren ondergebracht, trok een aantal kwaadwillige soldaten er naar toe, forceerden de deur, sloegen de koffers open, scheurden de privilegiën in stukken en sneden met hun messen de zegels eraf. Een moedig optreden van een aantal priesters kon erger voorkomen en de boeken en akten van de totale vernietiging redden. Al even erg was dat de inwoners werden beschimpt en uitgescholden voor de steun die ze hun hertogelijke 'vrienden' hadden gegeven alsof ze niet konden zien welke ellende die hier hadden aangericht. Van bij het begin van het conflict had Geraardsbergen zich zoveel mogelijk neutraal willen opstellen, maar de stad werd gedwongen om te kiezen tussen de pest en de cholera en kreeg uiteindelijk de beiden over zich heen. Later zal duidelijk worden dat deze gruwelijke verwoesting Filips de Goede, die zich "beschermer van de Sint-Adriaansabdij" noemde, geen enkel voordeel zal opleveren, zeker niet wanneer hij en zijn zoon alle Vlaamse steden om een bede vroegen. Geraardsbergen was zo berooid dat onze vorsten in plaats van een bede te krijgen allerlei steunmaatregelen moesten treffen om de stad van de ondergang te redden. De verwoesting was zo groot dat veel stedelingen die naar Henegouwen waren gevlucht, nooit meer zouden terugkeren. Ze geloofden niet meer dat de stad ooit nog zou worden heropgebouwd.

Het beleg van het kasteel van Schendelbeke (1453)

Jan van Croy was een groot vertrouweling van hertog Filips de Goede, en één van de eerste ridders van de Orde van het Gulden Vlies. Eerder al voerde hij een leger van Vlaamse milities aan om Calais te veroveren op de Engelsen. Later kon hij de hertog overtuigen om afstand te doen van de Picardische steden ten voordele van Lodewijk XI.

In 1452 mag Geraardsbergen dan wel zijn eigen doemscenario hebben meegemaakt, maar voor de hertog was het niet meer dan een opwarming want andere plaatsen die door de Gentenaars bezet waren zoals Schendelbeke, het kasteel van Poeke, en vooral Gavere, waar de Gentenaars uiteindelijk een verpletterende nederlaag zouden lijden, kregen veel meer zijn aandacht. Een jaar na de verwoesting van Geraardsbergen werd het Bourgondische leger in gereedheid gebracht om alle opstandige bolwerken in Vlaanderen schoon te

vegen. Het kasteel van Schendelbeke kwam als eerste aan de beurt. Om de belegering van het kasteel van nabij te volgen kwamen Filips de Goede en zijn zoon Karel van Charolais naar onze stad afgezakt en hielden zich op in de abdij, mogelijk één van de weinige openbare gebouwen die nog bewoonbaar was. Bij die gelegenheid konden de heren zelf eens zien welke ravage hun troepen hier hadden aangericht. Samen met hen trok ook de fleur van de Picardische en Nederlandse adel op. Dat waren o.a. Filips bastaardzoon Antoon

(die later in Gavere zal sneuvelen nadat hij zijn helm even had afgezet vanwege de hitte), de graven van Etampes en Saint-Pol, de heren van Fiennes, Crécy, Rubempré, Haubourdin, Chimay, de ridders van Gruthuize en Halewijn.

Vanuit het kasteel van Boelare, waar de soldaten hun tenten hadden opgeslagen, werden de militaire operaties geleid. Bij het zien van de kanonnen, veldslangen en kruisbogen die ze met zich meebrachten wist de baron van Boelare, tevens eigenaar van het kasteel van Schendelbeke, dat voor de Bourgondiërs de speeltijd voorbij was. Thibaut de Neufchâtel, de maarschalk van Bourgondië, voerde het bevel en het waren de troepen van de graaf van Etampes die de klus zouden klaren. Al van bij het begin moeten de verdedigers van het kasteel geweten hebben dat ze geen schijn van kans maakten en dat het dan ook geen enkele zin had om weerstand te bieden. Geloofden ze werkelijk dat ze het tegen het Bourgondische leger konden opnemen? Tegenwoordig weten we dat de rebellie van de Gentenaars zowel hier als ook in andere oorlogen niet altijd zo spontaan of enthousiast verliep als de boeken ons willen doen geloven. Tal van 'vrijwilligers' werden niet eens naar hun menig gevraagd en werden tegen hun zin gedwongen mee ten strijde te trekken. Vermoedelijk was dat hier niet anders. Terwijl de maarschalk de laatste maatregelen voor de aanval nam, concentreerden ze zich eerst op een kleine door water omringde toren, niet ver van het kasteel waar een twintigtal Gentenaars zich had verschanst. Bij een eerste aanval werden ze door boogschutters beschoten en kregen allerlei stenen en pijlen naar hun toe geslingerd. Dankzij hun gepantserde harnassen bleef het aantal gewonden beperkt maar moesten ze wel een

eerste aanval afblazen. Dergelijke aanvallen waren zeer gedurfd gezien een militair veldhospitaal in de 15de eeuw niet veel voorstelde. Vooral pijlwonden werden gevreesd. Ze waren moeilijk uit het lichaam te verwijderen en konden levensbedreigende bloedingen veroorzaken, zodat men soms besloot om de punten in het bot te laten steken. Zo is een geval bekend van een soldaat die een pijl in zijn neusgat kreeg en die men er nadien niet meer uit kreeg.

Bij een volgende poging kreeg Jacob van Fallerans, een schildknaap die met een ladder tot bij de deur probeerde te komen, via een muurspleet een rake klap op zijn hoofd, wat hem in de gracht deed belanden. Hij kwam er echter met de schrik van af. Niet zo voor zijn kozijn, Steven van Saint-Maurice, die na hem de ladder besteeg. Hij streed met een verdediger en kreeg een slag van diens pijke ⁽⁶⁾ vol in het gezicht zodat zijn kaak werd opengereten. Hierop besloot men van tactiek te veranderen en een ladder achteraan de toren te plaatsen, waar ze minder fel onder vuur werden genomen en waar ze een gat in de toren probeerden te kappen. Tegelijk werd vooraan getracht de poort in brand te steken door middel van brandend stro op hun lansen. Nadat de verdedigers drie bange uren langs meerdere kanten werden belaagd, zagen ze het zinloze in van hun verzet en gaven zich over. Na hun gevangenneming konden hun belagers zich verder toespitsen op het kasteel zelf en was het tijd om de kanonnen boven te halen. De artilleriesmeester overzag de toestand en alvorens in actie te komen liet hij de kanonnen op de meest strategische plaatsen opstellen. De bedoeling was om in de eerste plaats met grof geschut de muren aan stukken te schieten en zo een opening te forceren waarlangs ze het kasteel

*Opgravingen van de grondvesten van het kasteel van Schendelbeke in 1971.
(Foto's Marcel Cock)*

⁽⁶⁾ Een *pijke*, *pijk* of *piek*, komt van het Frans *pique*: *piek*, *schoppen*.

konden binnenvallen. De verdedigers lieten zich niet onbetuigd en beantwoordden het vuur met hun eigen donderbussen.

Olivier de la Marche, die aan de zijde van de hertog streed, vermeldt in zijn memoires dat de troepen van de prins zeer onvoorzichtig waren en zich achteloos blootstelden aan de projectielen van de vijand met een onbekend aantal slachtoffers tot gevolg. Eén kreeg een kogel, vermoedelijk afgevuurd van een veldslang, in het gezicht; van een ander werd zijn linkervoet doorboord. De situatie was echter spoedig onder controle zodat niet lang daarna de witte vlag werd gehesen. Een priester die zich onder de Gentenaars bevond leidde de

onderhandelingen. De verdedigers gaven zich onvoorwaardelijk over in de hoop dat de graaf hen gratie zou verlenen. Om hem te paaien brachten ze ook het goud en zilver - dat ze vermoedelijk hadden geroofd - met zich mee. Omdat de meeste van de edelen die met hem waren opgetrokken, de verdedigers wilden sparen, was de hertog aanvankelijk geneigd daarop in te gaan, doch Jan van Croy - dezelfde die in Geraardsbergen een ravage had aangericht - kon hem overtuigen dat niet te doen. Hij gaf als het ware een pleidooi door de hertog erop te wijzen welke grote schade ze al aangericht hadden en wees erop dat door hun toedoen al menig slachtoffer onder hun troepen gevallen was. En zo werden naast

de torenverdedigers en een aantal mannen, die men in het huis van een zekere Jan van den Berghe in Deftinge had opgepakt, ook nog deze 105 andere verdedigers aan bommen opgehangen. Jan van Waesberghe, aanvoerder van de Gentenaars, kreeg een voorkeursbehandeling en mocht aan de valbrug van het kasteel bengelen. Enkel de priester en een zekere Willem van Loo, die men om een of andere reden nog kon gebruiken werden gespaard, samen met kapitein Lauken, omdat die beweerde ook een bevelhebber van het kasteel van Gavere te zijn en dat hij ze daar tot overgave kon bewegen. Toen ze later doorhadden dat zijn verhaal niet bleek te kloppen onderging hij hetzelfde lot als zijn manschappen.

Opvallend is dat drie andere gevangenen uit de tenten waarin ze opgesloten zaten wisten te ontsnappen. Mogelijk gebeurde dat tijdens het tumult dat ontstaan was bij het ophangen van hun strijdmakkers. Hector Uuterwilleghen, Pieter van Reys (een oud kapitein van Ninove), en nog iemand zagen hun kans schoon om tijdens een moment van onoplettendheid weg te vluchten. Daarna werd het kasteel zodanig kapotgeschoten dat er geen steen meer op een ander van overbleef.

De dauphin vlucht naar het Bourgondische hof

In 1456 vond de Franse koning het welletjes en stuurde zijn troepen naar de Dauphiné om een eind te maken aan de rebellie van zijn ongehoorzame zoon. Zijn vrees om militair in te grijpen was niet ongegrond want met een vijftigtal getrouwen vluchtte de dauphin voor het oprukkende leger van zijn vader en deed deze een groot affront aan door politiek asiel te vragen bij één van konings grootste rivalen, de Bourgondische vorst Filips de Goede. Maar ook die was niet laaiend enthousiast met de komst van de dauphin, per slot van rekening was hij in principe nog steeds leenhulde verschuldigd aan de Franse koning, al was daar in de praktijk niet veel van te merken want de Bourgondiërs waren toch hun eigen weg ingeslagen. Hun jaarlijkse inkomen moest ook niet veel onderdoen voor dat van het Franse koningshuis. Het duurde niet lang of de koning vroeg om de uitlevering van zijn zoon, maar daar wilde Filips de Goede niet op ingaan waardoor hij zonder het te beseffen een vos in huis haalde die uiteindelijk zijn kippen zou opeten (7).

Historiograaf Philippe de Comynnes noemde Lodewijk XI een universele spin, die overal zijn webben weefde om er zijn slachtoffers in te verstrikken. Maar dat was aanvankelijk niet te merken, de dauphin gedroeg zich joviaal, beleefd, gedienschtig en zeer respectvol en kreeg het volle vertrouwen van de hertog. Wat Filips niet kon vermoeden, voelde zijn zoon de graaf van Charolais (8), de latere Karel de Stoute instinctief wel aan. Van meet af aan boterde het niet tussen Lodewijk en Karel, maar door omstandigheden werden ze als het ware gedwongen om als broers naast elkaar te leven. Karel was ervoor beducht dat de dauphin een listig man was die zou proberen zijn macht over de Bourgondische dynastie te verkrijgen. De toekomst zal hem daarin meer dan gelijk geven...

Lodewijk kreeg een onderkomen in het kasteel van Genappe en een jaarlijks bedrag van 36.000 ponden. Gedurende de vijf jaar dat hij aan het Bourgondische hof verbleef, tot aan zijn troonsbestijging, zou hij op een sublieme manier door gunsten, omkoperij en allerlei beloften een heel netwerk van infiltranten, spionnen en aanhangers rondom zich verenigen en dit alles zonder dat de oude hertog het in de gaten had. Meer nog, de hertog behandelde hem met het grootste respect en knielde zelfs voor hem neer. Al kort nadat hij zich in onze streek had gevestigd, toonde de dauphin een grote devotie voor Sint-Adriaan, de pestheilige. Niet lang daarna zou hij de abdij al voor een eerste keer bezoeken.

Op 17 januari 1457 liep het grondig mis aan het Bourgondische hof. Karel van Charolais wilde Antoon Rolin aanstellen als zijn nieuwe kamerheer maar zijn vader steunde

Filips van Croy. Wat Filips de Goede niet wist, was dat de dauphin deze Filips al met loze beloften aan zijn kant had gekregen. Karel voelde dat intuïtief aan. In het paleis van Coudenberg te Brussel, dreef hij zijn wil echter door zodat de hertog in woede ontstak. Tot overmaat van ramp haalde diens echtgenote de dauphin erbij omdat ze vreesde dat het tot een handgemeen zou komen tussen vader en zoon. Maar dat maakte alles alleen maar erger. Uitzinnig van woede besteeg de hertog zijn paard en reed onherkenbaar, gehuld in een zwarte mantel, weg maar hij verdwaalde in het Zoniënwood. In de vrieskou schoof zijn paard uit en tuimelde hij op de grond waarbij hij gekwetst raakte. Het geblaf van een hond leidde de machtigste hertog van Europa naar een schamel huisje waar hij uitgeput, hongerig en verkleumd van de kou door een boer werd verzorgd en gevoed. De dauphin en zijn gevolg waren hem daarna nog gaan zoeken maar raakten het spoor bijster. Dit voorval bekoelde de relaties aan het hof en enkel de tranen van Isabella van Bourbon, de echtgenote van Karel, die zwanger was en die door dit incident een miskraam dreigde te krijgen van verdriet, konden het hart van de hertog vermurwen en hem doen terugkomen. Er volgde een verzoeningsplechtigheid maar het werd nooit meer als vroeger. Wanneer een maand later het kind werd geboren en de doopplechtigheid van Maria van Bourgondië in het kasteel van Coudenberg plaatsvond, gebeurde dat in een onvergetelijk groots en prachtig spektakel dat nooit eerder voor een meisje werd vertoond. De ceremonie werd voorafgegaan door een stoet van 400 fakkeldragers. Grote afwezigen waren de hertog en zijn zoon. Had Karel toen geweten dat zijn dochter één van de meest

(7) Het waren de profetische woorden van Karel VII zelf die daarmee al in een vroeg stadium te kennen gaf hoe geslepen zijn zoon wel was.

(8) Charolais is een regio ten zuiden van Bourgondië, Karel ontving in zijn jeugd van zijn vader de eretitel 'graaf van Charolais'. Tot aan zijn gedurfd inval in Frankrijk in 1465 stond Karel gekend als graaf van Charolais.

begeerde bruiden van Europa zou worden, dan had hij daar wellicht helemaal anders over gedacht. Hun afwezigheid stond in schril contrast met de aanwezigheid van Lodewijk, die tevens ook peter werd van het kind. Het kind werd Maria genoemd, naar de moeder van de dauphin.

De bezoeken van de dauphin aan de abdij

Een oude monnik van de Sint-Adriaansabdij schreef in zijn historisch verslag dat de kroonprins van Frankrijk in 1457 vanuit Mennen te Geraardsbergen aankwam om er de relieken van Sint-Adriaan te bezoeken, hoewel de handgeschreven kroniek van kanunnik Constant Van Crombrugghe (1789-1865) deze bedevaart een jaar later op 13 december 1458 situeert. Geert van Bockstaele echter plaatst het eerste bezoek van de Franse dauphin aan onze abdij ook in 1457^(*). Hij zou er een dag en twee nachten hebben verbleven en de 14de december naar Oudenaarde zijn doorgereisd. Het was bij deze gelegenheid dat hij de titel van raadsheer verleende aan de abt Nicasius de Frasnè en hem alle voordelen schonk die aan dit eervol ambt verbonden waren. Hij zou hem trouwens graag als kapelaan hebben behouden, maar de status en de rang van de prelaat lieten dat niet toe. Wat deze roeping precies inhield is niet altijd even duidelijk, maar de abten bleven meestal wel ter plaatse en gaven rechtstreeks of onrechtstreeks via boden, adviezen aan de graven en later de hertogen of de hertogelijke raad of zoals in dit geval aan de entourage van de dauphin.

In 1458 bezocht de Franse dauphin tijdens een bedevaart opnieuw de abdij. Op 27 juli 1459 beviel

Graf van Joachim, zoontje van Lodewijk XI, in de kerk van Halle.

Charlotte van Savoye, zijn tweede echtgenote, te Genappe van een zoon die Joachim werd genoemd. Op 3 november 1459 rond het uur van de getijden - dat zijn de vaste gebedsuren van de kerk - kwam de Franse prins opnieuw in de abdij aan om zijn dank aan Sint-Adriaan te betuigen voor de geboorte van een zoon. De volgende dag trok hij naar Gent voor een eerste bezoek aan de stad. Hij werd er hartelijk ontvangen en met geschenken overladen. Hij zette zijn bedevaart verder maar we weten niet welke andere plaatsen hij nog bezocht heeft. Uiterekend tijdens zijn bedevaart werd het kind ziek en stierf op 26 november te Halle. Het belette de dauphin niet om eerst terug naar Geraardsbergen te gaan waar hij op 6 december omstreeks 15.00 uur aankwam en in de abdij overnachtte. Op 7 december, na een eredienst waarbij de relieken van Sint-Adriaan geëerd werden, trok hij naar Halle en vandaar reis-

de hij door naar Brussel om er de uitvaart van zijn zoon bij te wonen. Joachim werd begraven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Halle met volgend grafschrift "*Hic jacet Joachimus Delphinus Lodovici XI Galliae regis filius qui obiit hic circa annum 1460*", wat vrij vertaald betekent "*Hier ligt Joachimus Delphinus, hier overleden omstreeks 1460. Hij was de zoon van Lodewijk XI koning van Gallië.*" Het grafschrift dateert van latere datum want Joachim droeg nooit de titel van kroonprins. Zijn vader was op het ogenblik van zijn overlijden nog geen koning van Frankrijk.

Na de nederlaag van de Plantagenets in Engeland was de hertog van Bourgondië de machtigste leenman van de Franse koning. Wanneer Lodewijk na de dood van zijn vader in 1461 aan de macht kwam was Filips de Goede nog steeds regerend hertog, al had hij de dagelijkse beslommeringen van

(*) G. VAN BOCKSTAELE, *Abbaye de Saint-Adrien, à Grammont*, in *Monasticon Belge Tome VII Province de Flandre Orientale deuxième volume*, Liège, 1977, p. 96-97.

Lodewijk XI is zonder meer één van de meest succesvolle koningen die Frankrijk ooit gehad heeft. Hij toonde een grote devotie voor de abdij van Geraardsbergen, die hij minstens drie keer bezocht.

zijn regering al grotendeels overgelaten aan zijn zoon Karel. De oorlogsschade die de abdij in 1452 tijdens de Gentse opstand had opgelopen was nog steeds merkbaar en om de noodzakelijke herstellingen te laten uitvoeren stemde paus Pius II erin toe om een aantal abdijgoederen ter waarde van 100 gouden florijnen te verkopen. Dankzij de vele giften en legaten die de abdij bovendien ontving, wist ze zich opvallend snel te herstellen, terwijl de rest van de stad

het veel moeilijker had om het hoofd te bieden aan de noodsituatie die nu al bijna een decennium duurde.

Lodewijk wordt koning van Frankrijk (1461)

Toen de dauphin de kroon van zijn vader had overgenomen en koning van Frankrijk werd, onder de naam van Lodewijk XI, beschikte hij meteen al over een netwerk van

aanhangers en spionnen die tot in de hoogste rangen van het Bourgondische hof waren geïnfiltreerd: onder hen Jan van Bourgondië, de graaf van Etampes, die nog met de hertog was opgetrokken tijdens het beleg van het kasteel van Schendelbeke en zowat de hele familie Van Croy. Een paar jaar later slaagde hij erin om met de hulp van Van Croy de extreem belangrijke Sommesteden af te kopen. De hertog, die oud en ziek was geworden, dacht er een goede zaak mee gedaan te hebben want de 400.000 gouden ridders die hij ervoor kreeg, kon hij goed gebruiken om er een kruistocht mee te helpen financieren, zo hadden ze hem gezegd. Dit alles gebeurde zonder dat de eens zo wijze hertog ook maar iets in de gaten had. Het ging inderdaad om een belangrijke som geld maar dat was niet in verhouding met wat hij erdoor kwijtspeelde. Voor Karel was Lodewijk nu wel een stap te ver gegaan. Wanneer een jaar later ook nog eens een spion van de Franse koning werd opgepakt, die gehuwd was met een Van Croy, begon het bij Filips de Goede voor het eerst door te dringen, dat hij al die tijd misleid was geweest. Het gevolg was dat heel de familie Van Croy in ongenade viel.

(wordt vervolgd)

Ivo MARIEN

ivomarien@hotmail.com